

SOFIA WANSTRÖM

"Ja, var ska man börja?" Våldtäktsberättelsers förutsättningar och begränsningar

Våldtäkt framställs ofta som ett ämne inlindat i tystnad. De som blivit utsatta anses välja tystnad utav skam, rädsla för att bli skuld-belagd eller för de konsekvenser som kan drabba den som anklagar någon för våldtäkt. Tystnaden ses därmed främst som avhängigt de utsattas ovilja att tala, även om den förstås som en reaktion på en samhällelig syn på våldtäkt. Men berättelser om våldtäkt begränsas även av diskursiva föreställningar kring våldtäkt, offer och förövare samt förväntningar på vad som borde berättas och hur det borde berättas. För att vittna om en händelse behöver personen även intyga om sin rätt att tala, en berättarposition som inte erbjuds alla på samma villkor (Gilmore 2017).

Hösten 2017 svepte #metoo rörelsen över världen och en mängd personer, främst kvinnor, delade sina upplevelser av sexuella trakasserier och övergrepp. I Finland ordnades ett flertal yrkesspecifika upprop, men även ett allmänt upprop för minoriteten finlands-svenskar, *Dammen brister*, samlade in vittnesmål. Denna kampanj utgör fokus föreliggande artikel, som utgår ifrån att den etablerade ett narrativt utrymme där skribenter mer fritt kunde bestämma vad och hur de ville berätta.

I denna artikel kommer jag med avstamp i genre och berättande undersöka hur skribenter i *Dammen brister* använde detta narrativa utrymme för att därmed nå insikt i förutsättningar och begränsningar för våldtäktsberättelser. Jag gör nedslag i två kategorier av berättelsestrukturer som jag tagit fram i min avhandling *When the Dam Burst. Perspectives on Genre and Tellability in Testimonies of Rape* (2023). I grova drag inkluderar kategorierna vittnesmålen enligt de som ”berättar lite” respektive ”berättar mycket”. Förenklat kunde man då säga att jag fokuserar på två ändar av ett spektrum med korta, knapphändiga berättelser på ena endan och långa, detaljerade på den andra. Artikeln kretsar kring två huvudfrågor. Hur berättar skribenter om sina upplevelser då de får utrymme att göra det? Vilka förståelser för upplevelser och berättande om våldtäkt kommuniceras genom olika berättelsestrukturer?

Dammen brister

Materialet för artikeln hämtas ur den finlandssvenska #metoo-kampanjen *Dammen brister*, som i november 2017 samlade in och publicerade 950 vittnesmål om sexuella trakasserier och övergrepp som inträffat inom minoriteten. Det var ”kvinnor, flickor och de som förstod sig eller förstods av andra som feminina” (Nyman 2022:191) som vittnade om händelser utförda av finlandssvenska män. Insamlingen utfördes i en ”hemlig” Facebook-grupp där namn eller annan identifierande information om förövarna var otillåten. Skribenterna kunde välja mellan att dela vittnesmålet anonymt eller under eget namn. Vittnesmålen anonymiserades ytterligare av administratörerna inför publiceringen på den feministiska tidskriften *Astras* hemsida. Här raderades även skribenternas namn.

Från det publicerade materialet valde jag i min avhandling att fokusera på 365 vittnesmål som beskrev upplevelser av våldtäkt. I urvalet nyttjades en bred förståelse för våldtäkt som ”the imposition of a sexually penetrating act on an unwilling person” (Cahill 2001:11), men också sexuella handlingar som inte uttryckligen beskrivs som penetrerande (dvs. upplevelser som endast beskriver beröring av

könsorgan) inkluderades. Alla sexuella handlingar som beskrivs i *Dammen brister* har jag definierat som oönskade genom att de presenterades inom kampanjen.

De 365 vittnesmålen varierar avsevärt i längd, detalj och stil. Den kortaste är endast en mening lång medan den längsta är 3 636 ord. Vissa beskriver endast en händelse och andra många, vissa berättar detaljerat medan andra bara nämner händelser. Vittnesmålen är numrerade enligt ordningen som de blev insamlade.

Metodologiskt har jag närmat mig materialet med hjälp av närläsning (Gustavsson 2017) samt lyssnande (Wanström 2023; jfr. Lawless 2001; Andrews 2007). Närläsningen innebar att jag nogga läste igenom berättelserna och kategoriserade dem enligt narrativa strukturer och genrer jag uppfattade i texten. Med lyssnande avses ett försök att frånga förväntningar på det som berättas och i stället sträva till att vara öppen för det nya lyssna till det som framgår i materialet (jfr. Lawless 2001; Andrews 2007).

Teoretiskt och metodologiskt ramverk

I artikeln används *genre* som både metodologiskt och teoretiskt verktyg. Jag följer folkloristen Richard Baumanns definition av genre som “one order of speech style, a constellation of systematic, related, co-occurrent formal features and structures that serves as a conventionalized oriented framework for the production and reception of discourse“ (Bauman 2004:3). Genre framställer således riktlinjer för hur en text ska bli producerad och tolkad genom att placera den i intertextuell relation till andra texter (ibid:4; Asplund Ingemark 2022). Förståelsen för genre påverkas även av diskurser som kan ge texter olika historiska och sociala associationer (Briggs & Bauman 1992). Diskurser ger mening åt genrer och ramar in både vad som förväntas uttryckas inom vissa genrer och vilka genrer som är typiska för specifika sociala och kulturella kontexter. Som metodologiskt verktyg har genre använts för att kategorisera och identifiera specifika stilar och strukturer i materialet samt för att beakta dess typiska och unika aspekter (jfr. Eriksen & Kverndokk 2022). Från

ett teoretiskt perspektiv används genre för att nå betydelsen som kommuniceras i vittnesmålen genom att beakta hur de är formade, hur de relaterar till diskurser samt deras intertextuella relation till andra texter (jfr. Bauman 2004).

Berättelserna som delades i *Dammen brister* kallades för *vittnesmål*, vilket därav förstås som en emisk genre som avslöjar hur skribenterna betraktar sina texter. En emisk genre är generellt mer inkonsekvent och flexibel än de etiska (Granbom-Herranen 2016), och som noterades i materialbeskrivningen ser vittnesmålen i *Dammen brister* också mycket olika ut. Genren vittnesmål kan därför här ses som en övergripande genre som innefattar en mängd olika texter som förstås i termer av deras avsedda *funktion*. Ur uppropet som delades i samband med publiceringen tydliggörs hur vittnesmålen ämnade vittna om vad finlandssvenska män har gjort, blottlägga trakasserier och övergrepp och lägga ansvaret och skammen där den hör hemma (Emtö m. fl. 2018).

Etiska genrer hämtade ur narrativforskning främjar förståelsen för vittnesmålen. De flesta vittnesmålen kunde kategoriseras som *personliga erfarenhetsberättelser*, dvs. texter som ger uttryck åt personliga upplevelser genom första personens berättande av förflutna, nutida framtida eller påhittade erfarenheter (Patterson 2013:43; jfr. Squire 2013). I min avhandling utgick jag inledningsvis från strukturen av en ”fullständig” berättelse, presenterad av William Labov (1972) som haft en betydande inverkan på narrativforskningen (för vidare diskussion, se Georgakopoulou 2007). Som utgångspunkt för vad som *kunde* inkluderas i en berättelse möjliggjorde strukturen jämförande mellan olika vittnesmål samt identifiering av tystnader (jfr. Patterson 2013).

I den andra delen av avhandlingen tog jag i stället avstamp i en del av den kritik som riktats mot Labovs förståelse för narrativ. Detta inkluderar kritik mot centreringen av de så kallade ”stora berättelserna” – de långa, talar-ledda monolineära berättelserna om en specifik händelse – samt mot uppfattningen av berättelser som framföranden av en viss *händelse* snarare än *upplevelse*. Subjektiva upplevelser handlar om mer än ”vad som hände” objektivt sett

(Riessman 1993:51–52), och grundläggande för min förståelse för berättelser är att de är rekonstruktioner av subjektiva upplevelser snarare än direkta speglingar av en händelse. Jag går djupare in på denna kritik längre fram i föreliggande bidrag.

Berättbarhet och hörbarhet

Sociologen Ken Plummer (1995) hävdar att en berättelse kräver en publik för att kunna framföras, men också att publiken är villig att lyssna och förstå den på rätt sätt. En berättelses *berättbarhet* (tellability), dess duglighet att bli framförd, ses därmed som delvis beroende av publikens tolkning av den. En berättbar berättelse är då en som blir accepterad av publiken, medan en oberättbar är en som blir avvisad (Shuman 2005:27). Berättarsituationen avgör vilka berättelser som är passande, men den sociala och kulturella kontexten påverkar också vilka berättelser som accepteras (Plummer 1995).

Vad som kan berättas och vem som får berätta är diskursivt konstituerat. Diskurser utgör det bakgrundssystem som organiserar vår kunskap och de praktiker som relaterar till kunskap (Alcoff 2018:2). De fastlägger verkligheten genom att framföra vad som *kan* vara sant och vad som inte kan vara det (Hacking 2002:79). Diskurser kring våldtäkt formar exempelvis vår förståelse genom att beskriva vem som är ”riktiga” offer och förövare (Andersson m. fl. 2019; Christie 2001) och hur en ”riktig” våldtäkt ser ut (Ryan 2011). Därmed skapas även en förståelse för vilka händelser som kan berättas. Normen kan alltså leda till att händelser blir oberättbara, eftersom de inte uppfattas som verkliga eller viktiga (Goldstein & Shuman 2016). Berättbarhet är därmed beroende på hur väl berättaren kan positionera sig i relation till uppfattade andra, till stigmatiserade händelser, eller diskurser som gör att lyssnare accepterar eller förkastar vissa tolkningar (ibid.).

I *Dammen brister* behövde inte skribenten övertyga någon om att övergreppet verkligen skett då platsen saknade den hierarki mellan berättare och lyssnare som återfinns exempelvis inom rättsväsendet. Det har även noterats att #metoo rörelsen skapade en kontext

som påverkade mottagandet av berättelser om sexuellt våld. Från att generellt bli misstrodda och beskyllda kunde de som berättade i stället förvänta sig bli trodda och bekräftade, vilket antas möjliggjort den stora mängden berättelser som framfördes (Karlsson 2019). Kampanjerna kunde förstås som trygga rum (Ganetz, Hansson & Sveningsson 2022), men därutöver erbjöd de feministisk gemenskap och möjligheten att tänka på nya sätt (Sigurvinsdóttir, Ásgeirsdóttir & Arnalds 2020). De kan därmed även ses som motkulturella (counter-cultural) rum för medlemmar att utmana dominant diskurser och fungera som ett alternativt medium för rättvisa (Fileborn 2017).

Utgångspunkten i föreliggande bidrag är därmed att utrymmet för att berätta var annorlunda inom *Dammen brister* och det som jag kommer fokusera på härnäst är hur detta påverkade formen och innehållet på de vittnesmål som framfördes.

Att berätta lite

Som påpekats i föregående avsnitt saknade *Dammen brister* tydliga krav och förväntningar på berättelserna som återgavs, vilket medförde större frihet för skribenterna att välja hur de skulle berätta. Detta kan jämföras med rättsväsendet som kräver en viss nivå av detaljer i berättandet och en berättarstruktur som inte nödvändigtvis tar vittnets behov och gränser i beaktande (Herman 2005). I rätten finns även en tydlig hierarki mellan berättare och lyssnare där den dömande parten sitter på rätten att tolka händelsen. En sådan hierarki saknades inom *Dammen brister* och i stället fick skribenter vittna inför sina jämlingar, många med egen erfarenhet av sexuellt våld (Loney-Howes 2020).

Skribenterna var alltså mindre begränsade av strukturella förväntningar, vilket tog sig uttryck i den mångfald av sätt på vilka de framförde sina upplevelser. I detta avsnitt kommer jag att fokusera på hur detta utrymme gav skribenter en möjlighet att berätta kortfattat och knapphändigt, samt vilka betydelser som kommuniceras genom dessa berättelser. Före jag övergår till analysen vänder jag

tillbaka till kritiken mot Labov för att lyfta upp betydelsen av ”ofullständiga” berättelser.

Som det noterades i teoridiskussionen har Labovs angreppssätt och idén om ”fullständiga” berättelser haft stort inflytande på narrativforskningen. Kritiker framhäver dock att forskningen centrerar monolineära berättelser återgivna inom en intervju, vilket ger en begränsad bild av berättelser (Georgakopoulou 2007:31; Squire 2013). Forskning om så kallade ”små berättelser” (Bamberg 2006; Georgakopoulou 2006) understryker betydelsen av det tal som exkluderas i Labovs förståelse av fullständiga berättelser. ”Små berättelser” kan förstås som en paraplyterm för berättelser som är icke-lineära eller månglineära, dvs. berättelser som återger vardagliga, ordinära, händelser som i en del fall kan vara gemensamma händelser. ”Små berättelser” kan även rymma hänvisningar till (tidigare) berättelser, undvikande berättelser samt en vägran att berätta (Bamberg & Georgakopoulou 2008; Georgakopoulou 2015). De ”små berättelserna” är av stor betydelse för hur berättare kommunicerar betydelser och skapar identitet (Bamberg & Georgakopoulou 2008).

Kontexten för berättandet samt interaktionen mellan berättare och publik är likaså central för förståelsen av de små berättelsernas betydelse (Squire 2013). Samtalssituationen och en delad uppfattning om verkligheten innebär att berättelsen kan sakna en specifik längd, struktur eller klimax eftersom deltagarna ändå kan antas förstå den (Kalcik 1975). Utgångspunkten är alltså att kortare berättelser som inte följer förväntningarna på en fullständig berättelse ändå har en väsentlig kommunikativ betydelse och kan skapa gemenskap såväl som formulera och förmedla en gemensam verklighet.

Knapphändiga framställningar och berättelseantydingar

Skribenter kunde framföra kortfattade beskrivningar av sina upplevelser, vilka ger begränsad inblick i händelserna, hur de utspelades och vad de resulterade i. En del vittnesmål redogjorde för händelsen utan att explicit evaluera den, vilket kan jämföras med rap-

port-genren (Polanyj 1985) som ofta används för att sammanfatta och presentera ”fakta” snarare än att ge en inblick i hur berättaren uppfattar händelsen (Fludernik 1996:52). Men det fanns också skribenter som berättade om hur de upplevde händelsen samtidigt som de gav begränsad information om vad som hade ägt rum.

De knapphändiga vittnesmålen ger en slags översikt över händelsen, men glappen mellan det som framställs kan ställvis vara omfattande. Hur händelserna då tolkas beror mycket på läsarna, som med egen kunskap och erfarenhet fyller i luckorna (jfr. Arvidsson 1999:24). Det bör noteras att det alltid finns luckor i berättelser och skribenter ändå styr tolkningen genom att välja vad som inkluderas och vad som utelämnas i berättelsen. Men jag ser ändå alternativet att presentera knapphändiga berättelser som delvis möjliggjord av det utrymme som utgjordes av *Dammen brister* och #metoo. Att skribenterna kunde förvänta sig att läsarna kunde tolka berättelsen på rätt sätt antyder att kampanjerna uppfattades som en plats där en skulle mötas av empati och förståelse.

Charlotte Linde (1993:69) menar att berättare presenterar kortare narrativ då de känner sig förpliktigade att berätta något obehagligt. I stället för att vägra, återger de alltså händelsen i korthet. De knapphändiga berättelserna kan uppfattas som en kompromiss mellan å ena sidan en uppfattad plikt och å den andra en ovilja att berätta (Rosen 2008:9). Från denna synvinkel kan dessa berättarstrukturer förstås som mer tillgängliga för dem som har svårt att berätta.

Det narrativa utrymme sträckte sig dock längre än att enbart tillåta kortfattade berättelser, utan möjliggjorde även vägran att berätta om händelsen. I stället för att presentera händelsen kunde skribenterna antyda att något hänt. Jag har därför introducerat *story signifier* eller *berättelseantydning* för att hänvisa till omnämnanden om händelser som inte berättas. Skribenter kunde framföra att de har varit med om en viss upplevelse, även namnge den, men utvecklade den inte till en berättelse.

Antydningar kan jämföras med det som Susan Kalčik (1975) kallar för kärnberättelse, som syftar på korta hänvisningar till ämnen, hän-

delser eller delar av en större berättelse. En kärnberättelse är enligt Kalčik dock en *potentiell* berättelse som kanske inleds på ”fel” ställe, det vill säga inte i början utan på den mest viktiga eller relevanta delen. En kärnberättelse är således ett fragment av en berättelse och kan fungera som en förfrågan att berätta. Den signalerar att man har varit med om något som kunde berättas, en upplevelse som kan utvecklas till en berättelse i samtalet (ibid.). Kärnberättelser kan därför ses som ett verktyg för att föra diskussionen framåt och väva samman en gemensam verklighet (Langellier & Peterson 1992).

Det finns en väsentlig skillnad mellan kärnberättelser och det som jag kallar berättelseantydning, då det senare inte är menat att formas till en berättelse, utan endast att signalera dess existens. I en samtalsituation kunde ett omnämmande att en har blivit våldtagen signalera att en har något att berätta, medan detsamma knappast var fallet för dem som nämnde sina upplevelser inom *Dammen brister*. Detta gjorde mig nyfiken på dessa antydningar, varför meddela att en har en upplevelse att dela utan att göra det?

Antydningar kan presenteras på olika ställen i vittnesmålet. Ofta kunde berättelsen inledas eller avslutas med en notering om alla de berättelser som skribenten kunde dela med sig av, vilket underströk hur vanliga de är. Dessa vittnesmål kunde då innehålla mer utvecklade berättelser, medan andra vittnesmål i stället bestod av antydningar, som här:

Ja, var ska man börja? Det finns mängder av episoder men för att nämna några kan jag nämna en våldtäkt, en professor som tog mig på bröstet, min handledare på universitetet som gav snuskiga förslag. En kund på jobbet som gned sin penis mot mig när jag stod med ryggen mot honom och sa ”50 e för en snabbis?“. Alla glåpord och nedsättande kommentarer. Tafsande. Och framförallt nedvärderingen av ens intellekt p.g.a. kön. Hatar det!! (DB 380)

Skribenten inleder med att fråga var hen ska börja, vilket redan signalerar att hen har upplevt sexuella trakasserier och/eller övergrepp vid flertal tillfällen. Sedan bestämmer sig hen för att ”nämna

några” och presenterar en rad av berättelseantydningar. Även om alla händelser endast antyds, är det ändå märkbart att våldtäkten är den enda specifika händelsen som presenteras utan att nämna förövaren. Tafsandet och de nedsättande kommentarerna presenteras som allmänna, men skribenten nämner ”en våldtäkt”. Jag återkommer till detta senare.

Vittnesmålet ovan framstår som en enkel lista med exempel, men kan ändå ge inblick antydningarnas funktion. Genom att rada upp en mängd händelser framhävs både hur vanligt det är med sexuella trakasserier och våld, samt att trakasserier och våld kan ta sig olika uttryck. Detta utan att behöva återge händelserna i sin helhet. Uppradningen möjliggjordes av kampanjen som saknade krav på att händelserna skulle återges i sin helhet samtidigt som den utgjorde en kontext som gjorde antydningarna förståeliga som vittnesmål (jfr. Gilmore 2023:10).

Att händelserna endast antyds ger även intrycket att skribenten uppfattar dem som förståeliga bland publiken. De behöver inte berättas eftersom det är händelser som publiken kan relatera till. Plummer (1995) har noterat ett liknande mönster bland homosexuella personers berättelser. Då berättelser om hur en ”kom ut” blev vanligare kunde de även återges mer kortfattat. Att inte berätta kunde då signalera att berättaren såg sin upplevelse som så vanlig att den inte behövde återges, utan det räckte att antyda att den ägt rum.

Upplevelsen av sexuella övergrepp som delas bland dem i gruppen kan även understrykas med hjälp av användningen av det allmänna pronomenet ”man” i stället för ”jag”. Ett vittnesmål som presenterar 15 antydningar eller korta beskrivningar inkluderar exempelvis: ”Alla gånger man vaknat med nånting i sig som man inte samtyckt till.” (DB 341). Användningen av ”man”, påpekar folkloristen Ulf Palménfelt (2017b), signalerar ett bredare perspektiv då berättaren skiftar från att tala om en personlig upplevelse till att framställa den som en upplevelse på en mer generell nivå. Händelsen blir därigenom något alla kan relatera till, en delad upplevelse.

Användningen av ”man” kan därmed vara ett sätt att visa att en är en del i en grupp och har noterats vara en feminin position som innebär att fokus skiftas från självet (Palmenfelt 2017a:102). Med andra ord, genom att använda sig av ”man” kan berättare signalera att berättelsen inte bara handlar om hennes egen upplevelse, utan om en vanligt förekommande upplevelse bland kvinnor. Därmed decentraliseras hon i berättelsen, och ur detta perspektiv kan användandet av ”man” ses som ett sätt att skapa distans till den egna händelsen för att i stället framställa den som upplevd av ”alla” kvinnor. Med tanke på att centreringen av självet kan uppfattas som inkonsekvent med kulturella förväntningar på femininitet (Sawin 2002) samt att de som berättar om våld de blivit utsatta för kan anklagas för att dramatiska eller självcentrerade (Manne 2018:225), blir decentraliseringen av självet i berättelser föga förvånande.

Att endast antyda kan således fylla vittnesmålets funktion genom att visa hur vanligt sexuellt våld är samtidigt som en beskrivning kan uppfattas som överflödig. Jag hävdar ändå att det är värt att ifrågasätta varför någon väljer att endast antyda om en händelse snarare än att berätta om den. Som noterat kan samma skribent återge utvecklade berättelser samtidigt som de rymmer antydningar till andra händelser. Vad är det som avgör vilka händelser som berättas? Här kan jag endast spekulera. Eventuellt tänkte skribenten att det räckte med en berättelse, resten kunde listas. Händelsen som återgavs var kanske den första hen tänkte på, den som kändes värst, eller en mer ovanlig händelse som krävde mer förklaring för att bli förståelig. Men en antydning kan även signalera något som berättaren inte vill eller kan berätta:

Jag är 16 år när jag blir våldtagen av tre killar i min ålder. Jag orkar inte ens försöka beskriva något om händelsen för då kommer jag få en panikattack. (DB 419)

Citatet visar hur antydningar kan vara ett sätt att undvika att berätta. Att kunna benämna händelsen har påståtts vara välgörande för de som blivit utsatta (jfr. Alcoff 2018) och med utgångspunkt i det kan antydningar ses som något positivt för den som blivit utsatt för våld. I och med att skribenten förklarar varför hen inte beskri-

ver händelsen blir dock också tystnaden kring händelsen påtaglig. Det ger en ytterligare insikt i berättelseantydningar som ett sätt att ”berätta” tystnad. Genom att nämna en händelse tydliggörs att det finns en tystnad.

Att endast presentera en antydning kan även utgöra ett sätt att behålla äganderätten till berättelsen, eftersom den då inte kan återberättas av andra i andra kontexter och i andra syften (jfr. Shuman 2005). Icke-berättande kan också vara ett sätt att skydda anonymiteten, för både förövare och utsatta. Svenskfinland är litet och om en har en mer specifik berättelse är det inte omöjligt att hen skulle bli igenkänd, vilket skulle kunna få negativa följder för hen som berättar.

Berättelseantydningar leder till att sexuellt våld framstår som en självklar del av en kvinnas liv, något som kan nämnas i förbifarten men ändå anses förstäeligt. Att slippa berätta allting tillät även skribenter att presentera många händelser, vilket underströk att det inte handlade om enstaka händelser, utan något som mångla upplevt flera gånger och vid olika tillfällen. Kontexten som kampanjen utgör är central i detta avseende, eftersom den tillåter detta icke-berättande och kan även få berättandet att framstå som överflödigt. En delad verklighet i gruppen betyder att händelserna inte behöver berättas, vilket i sin tur kan fungera att återskapa gemenskap genom etablerandet av ett ”vi” i gruppen – vi med erfarenhet, vi som förstår dessa upplevelser.

Knapphändiga berättelser och antydningar kan skapa obehag hos lyssnarna eftersom de inte framför vidden av händelsen, utan i stället signalerar att det finns mer än vad som återges (Frank 1995). Antydningar i synnerhet signalerar ett bottenlöst djup till åhörarna, då berättelsen inte återger en tydlig början och slut (ibid). Snarlikt obehag kan ses som oförenligt med förväntningarna på speciellt kvinnliga berättare (jfr. Ahmed 2017), men därmed understryks även en affektiv potential som ryms i knapphändiga berättelser eller antydningar. Ramen som kampanjen utgjorde tillät berättare att berätta på olika sätt och eventuellt skapa nya genrestämmelser för hur man presenterar berättelser om våldtäkt. Att ha utrymme

att berätta knapphändigt eller endast antyda kunde underlätta berättandet och gav skribenterna tillgång till en berättarposition som annars kanske inte varit möjlig – en som fick utelämnade detaljer och skapa obehag för lyssnarna.

Men inom *Dammen brister* var det inte endast knapphändiga berättelser som fick plats, utan andra kunde återge långa vittnesmål som beskrev många händelser. Dessa står i fokus i nästa avsnitt.

Att berätta mycket

I kontrast till det föregående avsnittet skiftar jag nu fokus till skribenter som berättar utförligt om händelser de varit med om. Dessa vittnesmål presenterar olika händelser i mer eller mindre detalj och med varierande struktur och sammankoppling.

Vittnesmålen är numrerade och publicerade i den ordning de samlades in och det framgår tydligt hur de växte sig längre under kampanjen. Detta kan förklaras med att skribenter läste andras vittnesmål som gav dem idéer (eller påminnelser) om vad som kunde delas. Stödet och tilltron till berättarna som andra medlemmar visade genom reaktioner eller kommentarer kan också ha medfört att skribenter kände sig bekväma att berätta mera. Föga överraskande har det i andra sammanhang visats att vittnen tenderar berätta mer i stödande situationer (Sigurvinsdóttir, Ásgeirsdóttir & Arnalds 2020; Squire 2013).

I föreliggande avsnitt fokuserar jag på hur skribenter framförde många olika händelser och vilka betydelser och förståelser som kommuniceras genom långa vittnesmål. Innan jag övergår till analysen vill jag lyfta fram den kritik som riktats mot användningen av Labovs schema för att urskilja *en* berättelse ur ett längre sammanhang. Ett sådant urskiljande riskerar nämligen, menar kritiker, att exkludera berättelser samtidigt som den begränsar förståelsen för personliga erfarenhetsberättelser generellt. Sociologen Catherine Kohler Riessman (1993:51–52) hävdar till exempel att schemat är opassande för berättelser om subjektiva upplevelser som sträcker

sig över tid, då dessa handlar mer om vad en berättare känner och säger till sig själv än om ”vad hände” i en mer objektiv mening. Detta orsakas delvis av Labovs fokus på berättandet av *händelser* snarare än *upplevelser* (cf. Patterson 2013), men också för att en enskild upplevelse inte alltid kan enkelt urskiljas från en persons levda erfarenhet. Narrativsforskaren Corinne Squire (2013) framhäver att människor inte upplevelser händelser som åtskilda från strömmen av erfarenhet som utgör deras liv och i personliga erfarenhetsberättelser kombinerar dessutom berättare olika komponenter och diskurser för att skapa en sammanhängande och meningsfull berättelse. Detta innebär att olika händelser som framförs i vittnesmålen inte nödvändigtvis kan frånskiljas från de andra, eftersom de formar och präglar varandra.

Långa vittnesmål och erfarenhetsradning

Det längsta vittnesmålet i *Dammen brister* är 3636 ord och presenterar en detaljrik beskrivning av 25 olika händelser. Vittnesmålet är strukturerat enligt skribentens och ibland förövarens ålder, som fungerar som inledning till samtliga berättelser: ”jag var 4 år... jag var 15 och han 16” (DB 824). Att strukturera enligt ålder är ett vanligt sätt att skapa ordning i långa vittnesmål. På liknande vis kan vittnesmål struktureras enligt skede i livet eller utbildning: ”jag går i lågstadiet... Jag är tonåring... jag börjar studera” (DB 200). Inledningar och avslutningar till texterna kan i vissa fall klargöra varför händelserna presenteras: ”Här är mina jobbigaste minnen” (DB 589). Men vanligare är att mängden av möjliga händelser framhävs: ”Jag har blivit utsatt för mer övergrepp än jag kan räkna i Svenskinland ” (DB 932); ”Jag skulle kunna fortsätta i all evighet, men slutar här” (DB 726). Snarlika inledningar/avslutningar ger vittnesmålen en narrativ ram som signalerar vilka händelser som presenteras eller varför flera händelser presenteras.

Men vittnesmål kan även rada händelser utan någon förklaring eller koppling. De inledningar/avslutningar som nämnts här ger ett kanske ett självklart svar på varför vissa skribenter presenterade så många händelser: för att de hade upplevt så mycket. Jag menar

dock att det är en något ytlig förklaring som inte uppmärksammar berättelsen som framförande av subjektiva upplevelser eller hur det narrativa utrymmet påverkade dessa vittnesmål.

Jag har introducerat termen erfarenhetsradning för att beskriva de vittnesmål som radade upp händelser efter varandra utan någon koppling. Med termen ville jag fånga denna struktur av berättande som inte passar in i mer etablerade berättelsegenrer. Inledningsvis tänkte jag på dem som livsberättelser, men det är få som explicit påstår att vittnesmålet beskriver deras liv och skribenterna var inte heller ombedda att berätta sina liv utan, endast upplevelser av trakasserier och övergrepp. Man kunde också se dem som en samling berättelser, men som jag noterar ovan anser jag att det finns en orsak till att berättelserna kombineras och det utgör en struktur som kommunicerar betydelse.

De erfarenhetsradande vittnesmålen kan ha stora skillnader avseende den typ av händelser som beskrivs och hur de beskrivs. Det innebär att samma vittnesmål kan presentera händelser på olika sätt och/eller innehålla många olika upplevelser av sexuellt våld och trakasserier. Jag tar här avstamp i dessa variationer för att synliggöra strukturen på de erfarenhetsradande vittnesmålen. Då dessa vittnesmål ofta är mycket långa och jag har begränsat med utrymme kommer jag att föra diskussionen på en mer allmän nivå i stället för att citera ur materialet.

I de vittnesmål som beskriver händelser på olika sätt framförs ofta en blandning av mer ”fullständiga” berättelser, kortare rapporter, generella händelser och antydningar. Generella händelser kan vara både sådana som hänt skribenten själv upprepade gånger, eller händelser som framställs som vanliga för kvinnor i allmänhet. Här nämns ofta trakasserier och tafsande, men även ”tjat-sex” och våldtäkter på fester. Presentationer av generella händelser medför frågor rörande stilen av erfarenhetsradning: har dessa händelser blivit så vanliga att skribenten inte kan eller vill urskilja en specifik händelse? Eller ses det snarare som bristfälligt att presentera en händelse om det är något som upplevts flera gånger? Om det är en upplevelse hon utsatts för flera gånger kan berättandet av dem

framstå som upprepande, samtidigt som framförandet av endast en kan vara otillräckligt.

Denna variation gör det även väsentligt att ifrågasätta genreförväntningar inom gruppen. Den stora majoriteten av vittnesmålen följer åtminstone delvis en klassisk berättelsestruktur med en början, mitt och ett slut, vilket betyder att en ”fullständig” berättelse kunde uppfattats som förväntad av de som delade sina upplevelser. Att då presentera en händelse enligt en mer typisk mall skulle fylla en snarlik förväntan, medan resten kunde framföras mer kortfattat. De kortare beskrivningarna kunde i det fallet ses som ett sätt att fylla på med andra händelser, eventuellt för att framföra andra upplevelser och därmed också betona andra former av sexuellt våld. Frågan skiftar då till varför en specifik händelse valdes ut att berättas. Var det en händelse som pockade på uppmärksamhet? Uppfattades händelsen som extra viktig, eller ovanlig, eller var det den händelse som enklast lät sig framföras i en berättelse?

Att uppmärksamma många händelser kan också ses som centralt i vittnesmål som presenterar flera olika typer av händelser. Även om vi inte bör eller ens kan ordna händelser hierarkiskt, finner jag det intressant hur vittnesmål kan blanda en mängd olika händelser inom samma ram. Hur kommer det sig att en skribent kan välja att lika detaljerat beskriva en upplevelse av verbala trakasserier som en om våldtäkt? Jag vill inflika att omöjligheten att veta vilka händelser som påverkar människor och på vilka sätt tydligt framträder i *Dammen brister*. En händelse kan framstå som endera betydelsefull eller marginell, även om den haft en helt annan betydelse för berättaren.

Med tanke på berättbarheten av olika händelser anser jag ändå att det är intressant att problematisera vilka händelser som presenteras. Som nämnts kan en blandning av olika händelser presenteras i syfte att visa på de olika sätt som sexuellt våld kan ta sig till uttryck. Här blir uppfattningen om att sexuellt våld existerar på ett kontinuum relevant (jfr. Kelly 1988). Men ”mindre” eller ”mer” allvarliga händelser kan även anses skiljas åt i fråga om händelsens berättbarhet. Bianca Fileborn (2019) presenterar hur både ”min-

dre” och ”mer” allvarliga händelser kan ses som mer berättbara. ”Mindre” händelser såsom verbala trakasserier kan minimaliseras och trivialiseras, vilket tystar ned dem. Samtidigt kan denna typ av händelser ses som mer berättbara, då de anses reflektera vanliga och delade erfarenheter. Utgående från detta kan man ifrågasätta huruvida kombinationen mellan ”mer” allvarliga händelser tillåter framställningen av annars trivialiserade händelser, eller om de ”mindre” allvarliga snarare öppnade för möjligheten att presentera det som uppfattades som mindre vanligt. Likväl fungerade kombinationen att framföra en mer komplex bild av vad sexuellt våld är, vilket i grunden möjliggjordes av avsaknaden av begränsningar på form och omfång på berättelserna. Med andra ord, skribenterna fick möjlighet att berätta hur mycket (eller lite) de ville.

Katherine Young (1987:79ff) menar att flera händelser som återges inom samma samtal ger perspektiv och förklaring till varandra. En berättelse kan ändra, förvandla, och intensifiera betydelsen. Att berätta mycket kunde från detta perspektiv framstå som *nödvändigt* för förståelsen av de enskilda fallen. Våra tidigare och senare upplevelser påverkar vår förståelse för olika händelser, men detta kan vara svårt att kommunicera med en berättelse av en specifik händelse, eftersom det kräver att berättaren lyften händelsen ur den ström av erfarenhet som påverkar hur de själva ser på upplevelsen. Med andra ord så kan det krävas fler berättelser för att förståelsen av en ska kunna kommuniceras effektivt.

Att då få ett utrymme att inte bara berätta, utan att få berätta *mycket* – koppla ihop tidigare erfarenheter (implicit eller explicit), fundera och tolka, utan att begränsa sig till att förmedla *en* händelse urskild från ens levda erfarenhet – underlättade berättandet inom kampanjen. Det som också blir tydligt i de långa vittnesmålen är hur en eventuell tystnad kring sexuellt våld inte beror på de utsattas ovilja att berätta, utan snarare en avsaknad av utrymme att berätta och en publik villig att lyssna, men också svårigheten med att framställa den komplexa subjektiva upplevelsen i en berättelse.

Sammanfattning: utrymme att berätta

Vittnesmålen i *Dammen brister* kampanjen hade stor skillnad i form, omfång och struktur, vilket här har kopplats till ett narrativt utrymme inom kampanjen. Avsaknaden av krav på vad eller hur skribenterna skulle berätta om sina upplevelser, samt förståelsen för kampanjen som en plats där deras berättelser skulle bemötas med empati, tillät skribenter att berätta med egna ord. Detta inkluderade möjligheten att berätta kortfattat eller knapphändigt, lämna stora luckor i sina berättelser med förväntan att läsarna skulle förstå händelserna oavsett. Utrymmet att berätta lite möjliggjorde även en vägran att berätta, eller att ”berätta tystnad”, genom att endast antyda att en händelse ägt rum. Knapphändiga berättelser eller antydningar kan uppfattas som ofullständiga och till och med obehagliga eftersom de inte ger insikt i händelsen och dess omfattning, medan möjligheten att endast få dela med sig av de delar som en vill kan ha underlättat för berättaren. Det sexuella våldet som en självklar del av en kvinnas liv förmedlas även effektivt genom dessa knapphändiga berättelser, eftersom läsarna ofta förväntas vara införstådda i dessa händelser.

Utrymmet att berätta tillät även skribenter att berätta många händelser i långa vittnesmål. Om positionen som berättare inte alltid varit tillgängligt för kvinnor (Sawin 2002), kan möjligheten att få ta utrymme och dela sina upplevelser vara något skribenter ville ta tillvara. Eftersom tidigare och senare upplevelser och erfarenheter påverkar varandra, kan det även antas vara svårt att lyfta ut en upplevelse från den ström av erfarenheter som påverkar upplevelser. De erfarenhetsradande vittnesmålen kunde därmed skapa en bredare förståelseram för de enskilda händelserna som underlättade förståelsen för dem.

Det narrativa utrymmet i *Dammen brister*, som tillät skribenter att forma och framföra sina berättelser med egna ord bortom förväntningar på struktur och innehåll, underlättade troligtvis berättandet. För att öka berättbarheten av upplevelser av sexuellt våld krävs det att utsattas berättelser lyssnas till och respekteras (jfr Cahill 2001:111), och till detta hör att formen såväl som innehållet kan

variera. Med andra ord, vi behöver en öppenhet för att berättelser om sexuellt våld och våldtäkt kan vara strukturerade och framförda på olika sätt, men ändå utgöra riktiga och viktiga upplevelser.

Litteratur

- Ahmed, Sara 2017. *Att leva feministiskt*. Hägersten: TankeKraft Förlag.
- Alcoff, Linda 2018. *Rape and Resistance: Understanding the Complexities of Sexual Violation*. Cambridge: Polity.
- Andersson, Ulrika, Monika Edgren, Lena Karlsson, & Nilsson, Gabriella 2019. Introductory Chapter: Rape Narratives in Motion. I *Rape Narratives in Motion*, (red.) Ulrika Andersson, Monika Edgren, Lena Karlsson, & Gabriella Nilsson, s. 1–16. Cham: Springer International Publishing: Imprint: Palgrave Macmillan.
- Andrews, Molly 2007. *Shaping History: Narratives of Political Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Arvidsson, Alf 1999. *Folklorens former*. Lund: Studentlitteratur.
- Asplund Ingemark, Camilla 2022. Framtidens former: Hur genrer formar förståelsen av en klimatförändrad framtid i folkloristiska frågelistsvar. *Tidskrift for Kulturforskning* 1, s. 31–48.
- Bamberg, Michael 2006. Stories: Big or Small: Why Do We Care? *Narrative Inquiry* 16(1), s. 139–60. <https://doi.org/10.1075/ni.16.1.18bam>
- Bamberg, Michael, & Georgakopoulou, Alexandra 2008. Small Stories as a New Perspective in Narrative and Identity Analysis. *Text & Talk* 28(3), s. 377–96. <https://doi.org/10.1515/TEXT.2008.018>
- Bauman, Richard 2004. *A World of Others' Words: Cross-Cultural Perspectives on Intertextuality*. Malden: Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780470773895>
- Briggs, Charles L., & Bauman, Richard 1992. Genre, Intertextuality, and Social Power. *Journal of Linguistic Anthropology* 2(2), s. 131–72. <https://doi.org/10.1525/jlin.1992.2.2.131>
- Cahill, Ann J. 2001. *Rethinking Rape*. 1st edition. Ithaca: Cornell University Press.
- Christie, Nils 2001. Det idealiska offret. I *Det motspänstiga offret*, (red.) Malin Åkerström & Ingrid Sahlin, s. 46–63. Lund: Studentlitteratur.

- Emtö, Jenna, Kronholm, Ida, Nyman, Nina, Perera, Ylva & Öhman, Villhelmina (red.) 2018. *Dammen brister: #metoo*. Helsingfors: Förlaget.
- Eriksen, Anne & Kverndokk, Kyrre 2022. Innledning: Sjanger. *Tidsskrift for kulturforskning* 1, s. 3–15.
- Fileborn, Bianca 2017. Justice 2.0: Street Harassment Victims’ Use of Social Media and Online Activism as Sites of Informal Justice. *British Journal of Criminology* 57(6), s. 1482–1501. <https://doi.org/10.1093/bjc/azw093>
- Fludernik, Monika 1996. *Towards a “Natural” Narratology*. Abingdon, Oxon: Taylor & Francis Group.
- Frank, Arthur W 1995. *The Wounded Storyteller: Body, Illness, and Ethics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ganetz, Hillevi, Karin Hansson & Sveningsson, Malin 2022. Att skapa trygga rum. Risk, tillit och feministisk kultur i organiseringen av #metoo. I *Maktordningar och motstånd. Forskarperspektiv på #metoo i Sverige*, (red.) Hillevi Ganetz, Karin Hansson & Malin Sveningsson, s. 143–57. Lund: Nordic Academic Press.
- Georgakopoulou, Alexandra 2015. Small Stories Research. Methods - Analyses - Outreach. I *The Handbook of Narrative Analysis*, (red.) Anna De Fina, Alexandra Georgakopoulou & Gary Barkhuizen, s. 255–271. Chichester, England; Malden, Massachusetts: Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118458204.ch13>
- Georgakopoulou, Alexandra 2007. *Small Stories, Interaction and Identities*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Georgakopoulou, Alexandra 2006. Thinking Big with Small Stories in Narrative and Identity Analysis. *Narrative Inquiry* 16(1), s. 122–30. <https://doi.org/10.1075/ni.16.1.16geo>
- Gilmore, Leigh 2017. *Tainted Witness: Why We Doubt What Women Say about Their Lives*. New York: Columbia University Press.
- Gilmore, Leigh 2023. *The #MeToo Effect: What Happens When We Believe Women*. Gender and Culture. New York: Columbia University Press.
- Goldstein, Diane E., & Shuman, Amy 2016. Introduction: The Stigmatized Vernacular: Where Reflexivity Meets Untellability. I *The Stigmatized Vernacular: Where Reflexivity Meets Untellability*, (red.)

- Amy Shuman & Diane E. Goldstein, s. 1–13. Indianapolis: Indiana University Press.
- Gustavsson, Karin 2017. Kunskap ur tomrum. Närläsning som etnologisk metod. I *Kulturhistoria: en etnologisk metodbok*, (red.) Lars-Eric Jönsson & Fredrik Nilsson, s. 121–136. Lund: Lunds universitet.
- Granbom-Herranen, Liisa 2016. The Proverb Genre: A Relic or Very Much Alive? I *Genre – Text – Interpretation: Multidisciplinary Perspectives on Folklore and Beyond*, (red.) Kaarina Koski, Frog & Ulla Savolainen, s. 317–339. Helsinki: Finnish Literature Society. <https://doi.org/10.21435/sff.22>
- Hacking, Ian 2002. *Historical Ontology*. Cambridge: Harvard University Press.
- Herman, Judith Lewis 2005. Justice from the Victim's Perspective. *Violence against Women* 11(5), s. 571–602. <https://doi.org/10.1177/1077801205274450>
- Kalčik, Susan 1975. "... Like Ann's Gynecologist or the Time I Was Almost Raped": Personal Narratives in Women's Rap Groups. *The Journal of American Folklore* 88(347), s. 3–11. <https://doi.org/10.2307/539181>
- Karlsson, Lena 2019. Testimonies in Limbo? Swedish News Media's Framing of Digital Campaigns Against Sexual Violence. I *Rape Narratives in Motion*, (red.) Ulrika Andersson, Monika Edgren, Lena Karlsson, & Gabriella Nilsson, s. 223–245. Cham: Springer International Publishing; Imprint: Palgrave Macmillan.
- Kelly, Liz 1988. *Surviving Sexual Violence*. Cambridge: Polity Press.
- Klinkmann, Sven-Erik, Henriksson, Blanka & Häger, Andreas 2017. Introduktion. I *Föreställda finlandssvenskheter: intersektionella perspektiv på det svenska i Finland*, (red.) Sven-Erik Klinkmann, Blanka Henriksson & Andreas Häger, s. 9–25. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Labov, William 1972. *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Langellier, Kristin M. & Peterson, Eric E. 1992. Spinstorying: An Analysis of Women's Storytelling. I *Performance, Culture and Identity*, (red.) E. C. Fine & J. H. Speer. Westport: Praeger.
- Lawless, Elaine J. 2001. *Women Escaping Violence: Empowerment through Narrative*. Columbia: University of Missouri Press.

- Linde, Charlotte 1993. *Life Stories: The Creation of Coherence*. New York: Oxford University Press.
- Loney-Howes, Rachel 2020. *Online Anti-Rape Activism: Exploring the Politics of the Personal in the Age of Digital Media*. Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Manne, Kate 2019. *Down Girl. The Logic of Misogyny*. Oxford: Oxford University Press.
- Nyman, Nina 2022. #metoo som transnordisk rörelse. Feministisk kunskapsproduktion. I *Maktordningar och motstånd. Forskarperspektiv på #metoo i Sverige*, (red.) Hillevi Ganetz, Karin Hansson & Malin Sveningsson, s. 177–200. Lund: Nordic Academic Press.
- Palmenfelt, Ulf 2017a. *Berättade gemenskaper: individuella livshistorier och kollektiva tankefigurer*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Palmenfelt, Ulf 2017b. Folkloristisk narrativanalys. I *Tillämpad kulturteori*, (red.) Jenny Gunnarsson Payne & Magnus Öhlander, s. 203–229. Lund: Studentlitteratur.
- Patterson, Wendy 2013. Narratives of Events: Labovian Narrative Analysis and Its Limitations. I *Doing Narrative Research*, (red.) Molly Andrews, Corinne Squire, & Maria Tamboukou, 2nd edition, s. 27–38. Los Angeles, California: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781526402271.n2>
- Plummer, Kenneth 1995. *Telling Sexual Stories: Power, Change, and Social Worlds*. London: Routledge.
- Polanyj, Livia 1985. *Telling the American Story: A Structural and Cultural Analysis of Conversational Storytelling*. Norwood: Ablex.
- Riessman, Catherine Kohler 1993. *Narrative Analysis*. Newbury Park, California: Sage.
- Rosen, Ilana 2008. *Sister in Sorrow: Life Histories of Female Holocaust Survivors from Hungary*. Översättning av Sandy Bloom. Detroit: Wayne State University Press.
- Ryan, Kathryn M. 2011. The Relationship between Rape Myths and Sexual Scripts: The Social Construction of Rape. *Sex Roles* 65(11–12), s. 774–82.
- Sawin, Patricia E. 2002. Performance at the Nexus of Gender, Power, and Desire: Reconsidering Bauman’s Verbal Art from the Perspective of Gendered Subjectivity as Performance. *The Journal of American Folklore* 115(455), s. 28–61. <https://doi.org/10.1353/jaf.2002.0012>

- Shuman, Amy 2005. *Other People's Stories: Entitlement Claims and the Critique of Empathy*. Urbana: University of Illinois Press.
- Sigurvinsdóttir, Rannveig, Bryndís Björk Ásgeirsdóttir & Sara Arnalds 2020. Breaking the Silence: Social Media Disclosures of Sexual Violence in Iceland. I *Rape in the Nordic Countries: Continuity and Change*, (red). Marie Bruvik Heinskou, May-Len Skilbrei & Kari Stefansen, s. 224–240. New York: Routledge.
- Squire, Corinne 2013. From Experience-Centered to Socioculturally-Oriented Approaches to Narrative. I *Doing Narrative Research*, (red.) Molly Andrews, Corinne Squire & Maria Tamboukou, 2nd edition. Los Angeles, California: Sage.
- Wanström, Sofia 2023. *When the Dam Burst. Perspectives on Genre and Tellability in Testimonies of Rape*. Åbo: Åbo Akademi press.

Noter

1 Finlandssvenskar syftar till de personer i Finland som har svenska som modersmål. De utgör ca. 5,2% av Finlands befolkning och kan ses som både en språk- och etnisk minoritet (Klinkmann, Henriksson & Häger 2017) med små sociala cirklar som försvarar framförandet av anklagelser för sexuella trakasserier och övergrepp (Nyman 2022).

Summary

“Yes, where to begin”. The conditions and limitations of rape narratives

950 women shared their experience of sexual harassment or assault within the Finland-Swedish #MeToo campaign *Dammen brister*. This study assumes the campaign as constituting a widened narrative space that allowed writers more freedom to choose what to share and how to share it, and, starting from genre and narration, it questions how this space was used by the writers. Thereby, it seeks to attain insight to the conditions and limitations of narrating rape. The study focuses on two different ways of narration roughly categorized as telling a little and telling a lot.